

## ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВИБОРУ ПРОФЕСІЇ СТАРШОКЛАСНИКАМИ

**Калюжна Ю.І.**

*Полтавський національний педагогічний університет*

*імені В. Г. Короленка*

*ukaluzna154@gmail.com*

Сьогодні одним із основних завдань сучасної школи є підготовка школярів до такого вибору майбутньої професії, який передбачав би оптимальне поєднання суспільних інтересів з основними мотивами поведінки учнів та психологічними особливостями, характерними для певної вікової категорії. Від цього залежить таке формування майбутнього професіонала, яке спонукає не лише до виконавської діяльності, а й до активного перетворення професійного середовища та власної особистості, досягнення досконалих та оригінальних результатів праці. Проте не можна не визнати кілька суттєвих проблем у цьому процесі. Перша з них стосується організації профорієнтаційних заходів переважно пояснювального характеру, які забезпечують школярів інформацією щодо змісту та специфіки майбутньої професії у ході спеціально організованих бесід, лекцій, екскурсій, тощо. При цьому учні добре розуміють зміст інформації про майбутню професію, але не включені до активної діяльності щодо її практичного освоєння та позитивних переживань, пов'язаних з цим. Результатом є формування так званих «знаних» мотивів професійного вибору, які далеко не завжди мають дієвий спонукальний вплив на поведінку школярів. Окрім цього, у психолого-педагогічній літературі, яка стосується підготовки учнів до професійної діяльності, підкреслюється, що для формування мотивації обрання майбутнього фаху необхідно максимально пов'язувати навчальний матеріал зі специфікою майбутньої практичної діяльності. Як правило, ігнорується широкий спектр пізнавальних інтересів, які, на перший погляд, лежать поза сферою професійних мотивів, але вони можуть сприяти і формуванню інтересів, пов'язаних із майбутнім фахом. Особливої значущості ці проблеми набувають у роботі із старшокласниками. Саме на цьому етапі вікового розвитку особистості формуються професійні наміри, що спираються на практичні спроби молоді у майбутній діяльності у поєднанні з уже наявними інтересами та нахилами. Це є найважливішим чинником у самовизначенні, бо обумовлює максимально усвідомлений вибір професії [1; 2; 4; 6].

Метою дослідження є вивчення мотивації вибору професії учнями старшого шкільного віку та окреслення методичних засобів

підготовки їх до цієї діяльності шляхом застосування інтерактивних методів освоєння інформації професійного змісту.

Для вивчення особливостей мотивів вибору професії у ранньому юнацькому віці нами було досліджено вибірку із 102 учнів ряду шкіл м. Полтави віком 15-16 років. Методика «Мотиви вибору професійної діяльності» (за Р.В. Овчаровим) дозволила продіагностувати такі блоки мотивів, як внутрішні індивідуально – та соціально – значимі мотиви, а також позитивні та негативні мотиваційні утворення, обумовлені зовнішніми чинниками.

Результати засвідчили, що більшість старшокласників визнали найважливішою мотивацією професійного вибору соціальну популярність обраної професії, можливість здійснення керівництва іншими людьми (41% з числа опитуваних). Для 35% опитаних старшокласників значущою виявилась внутрішня індивідуально-значима мотивація, що передбачала наявність потреби працювати саме у певній галузі, яка відповідає особистісним інтересам, здібностям та схильностям. Для 20% учнів сильною виявилась зовнішня позитивна мотивація професійного вибору, яка реалізувалася у прагненні до високооплачуваної діяльності та можливості кар'єрного зростання у обраній професійній галузі. Провідний характер зовнішньої негативної мотивації (наказів, критики, зовнішнього тиску) для старшокласників виявився найменш значущим, виявився лише у 4% досліджуваних осіб і може свідчити про наявність у них вираженої тенденції до самореалізації та самоствердження як у соціальних контактах, так і у практичній діяльності. Проте отримані результати дозволяють стверджувати про необхідність посилення саме внутрішніх індивідуально-значимих мотивів професійного вибору, яка базується на пізнавальних інтересах шкільної молоді. Ми намагалися дослідити її структуру з допомогою методики, запропонованої В. Хеннігом [5]. Методика дослідження складається із 136 тверджень, кожне з яких відображає поєднання інтересів до різних галузей науки та суспільного життя. Знаючи їх значущість для молоді, їх можна поєднати у процесі подальшого цілеспрямованого формування професійних інтересів. Наприклад, у виразі «Формування характеру і волі за допомогою спорту» – поєднуються індикатори інтересів до психології та спортивної діяльності. Отже, проводячи обговорення проблем саморозвитку у спорті, можна активізувати цікавість старшокласників як до шляхів самопізнання та самовдосконалення особистості у цьому напрямку, так і до інших психологічних знань, ідей, теорій.

У цілому результати свідчать про те, що структура інтересів старшокласників характеризується значною широтою. У переліку

обраних учнями інтересів відображено практично всі галузі, представлені у застосованій нами методиці. Особливо нас цікавив статус інтересу до психології у цьому контексті. Виявилось, що він не займає провідної позиції, але має досить виражену значущість для 30% опитаних школярів. Слід зазначити, що при цьому старшокласники віддавали перевагу взаємозв'язкам інтересу до психології з такими галузями, як політика, спорт, подорожі та питання моралі. Особливо їх цікавить роль особистості в історії та політичних подіях та психологічні передумови суспільних явищ. Їх також приваблюють етнопсихологічні дослідження та можливості подорожувати з метою вивчення психологічних особливостей представників різних націй та спільнот, основ їх національних культурних традицій. Кожний п'ятий школяр серед опитаних виявив значну зацікавленість можливостями самовдосконалення та саморегуляції у спортивній діяльності. Такі поєднання інтересів шкільної молоді, безумовно, можуть бути питаннями для поглибленого аналізу на заняттях та заходах профорієнтаційного характеру.

Активізація дієвої мотивації вибору професії старшокласниками можлива у ході застосування інтерактивних засобів навчання з урахуванням специфіки тематики матеріалу та профорієнтаційних цілей [2; 3]. Вони сприяють створенню можливостей вільної взаємодії, які відповідають потребі у спілкуванні старшокласників, освоєнню інформації не лише на рівні теоретичних знань, а і на рівні практичних спроб у змодельованих ситуаціях. У ході продуктивної взаємодії відбувається розгляд проблеми професійного вибору з різних точок зору, що спонукає школярів шукати універсальні способи її розв'язку. Серед інтерактивних методів навчання, які можуть застосовуватися у профорієнтаційній роботі з учнями, можна вирізнити, наприклад, метод дискусії, евристичну бесіду, ділові ігри, тощо. Евристична бесіда як колективна бесіда, як пошук спільної відповіді школярів на проблему сприяє усвідомленню різних точок зору щодо складних питань процесу професійного самовизначення та окресленню оптимальних шляхів та засобів їх вирішення. На відміну від евристичної бесіди дискусія передбачає спеціально організовану суперечку, яка має яскраво виражений дидактичний та виховний зміст на основі порівняння різних (іноді альтернативних) позицій чи кроків на шляху вибору професії, відстоювання їх правильності чи пошуку хибних сторін у цьому процесі. Метод ділової гри передбачає обов'язкову групову роботу учасників, яка б дозволила їм реалізувати себе у різних ролях і цим самим забезпечила б глибоке усвідомлення як проблем ситуації професійного вибору, так і шляхів їх подолання.

Усі ці методи мають не лише навчальну, але і виховну значущість, створюють своєрідну обстановку для взаємодії викладача та старшокласників, спрямовану на розвиток самосвідомості та формування реально дієвих професійних інтересів і схильностей, які спонукають особистість до реалізації оптимального професійного вибору.

Аналіз проблеми розвитку усвідомлених та дієвих мотивів професійного вибору старшокласниками свідчить про важливість застосування інтерактивних методів при організації профорієнтаційних заходів. Це дозволяє залучити школярів до взаємодії у розв'язанні значущих для них ситуацій та вирізнити суттєві моменти для попередження невдалих кроків на шляху професійного самовизначення. Активізація мотивації професійного вибору може бути суттєво підвищена завдяки врахуванню уже сформованих пізнавальних інтересів юнацтва, що створює оптимальні умови для усвідомлення необхідності подальшого професійного саморозвитку та самовдосконалення, важливих для успішної фахової діяльності у життєвій перспективі.

#### **Список використаних джерел:**

1. Баклицький І.О. Психологія праці . К. : Знання. 2008. 655 с.
2. Павлютенков Е.М. Формирование мотивов выбора профессии. К. : Рад. школа. 1980. 130 с.
3. Пометун О. Інтерактивні методики та система навчання. К. : Шкільний світ. 2007. 112 с. (Б-ка «Шк. світу»).
4. Професійне самовизначення старшокласників / [упоряд. Л. Шелестова]. К : Шкільний світ. 2006. 128 с.
5. Семиченко В.А. Проблемы мотивации поведения и деятельности человека. К. : Миллениум. 2004. 521 с.
6. Ярошенко В.В. Школа и профессиональное самоопределение учащихся. К. : Рад. школа. 1983. 112 с.

### **ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ ВІЙНИ: СУТНІСТЬ СТРУКТУРА, ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВУ У РІЗНИХ КАТЕГОРІЙ НАСЕЛЕННЯ**

**Карамушка Л.М.**

*Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України (м. Київ)*

*LKARAMA01@gmail.com*

Однією із важливих проблем в період війни є проблема підтримки та збереження психічне здоров'я населення. Це потребує осмислення цієї проблеми, здійснення аналізу найбільш актуальних